

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 2

700 ROCZNICA KANONIZACJI
ŚW. TOMASZA Z AKWINU

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzusi, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Piotr Roszak, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Ignacy Dec, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Partner Fundacja PZU

FUNDACJA

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Artur Andrzejuk).....	9
------------------------------------	---

Recenzowanie w nauce

Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11
--	----

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk

Dowodzenie istnienia Boga w metafizyce Tomasza z Akwinu. Problem „drogi z przyczynowości sprawczej” (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
--	----

Tomasz Pawlikowski

Czy św. Tomasz z Akwinu korzystał z <i>De veritate</i> Roberta Grosseteste’a? Punkty styczne w nauczaniu o prawdzie obu myślicieli	33
--	----

Michał Zembrzuski

Metafizyka substancji duchowych w <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
---	----

Henryk Majkrzak

Cuda Jezusa Chrystusa w objaśnieniu św. Tomasza z Akwinu.....	75
---	----

Artur Andrzejuk

Antropologia filozoficzna w teologii św. Tomasza z Akwinu.....	87
--	----

Magdalena Płotka

Tomasz z Akwinu o gniewie i jego moralnym uzasadnieniu w <i>S. th.</i> I-II, q. 46-48 i II-II, q. 158	103
---	-----

Izabella Andrzejuk

Problematyka kontemplacji w tekstach Tomasza z Akwinu. Wybrane zagadnienia.....	115
---	-----

Małgorzata Łuszczczyńska

<i>Ius et lex</i> , czyli rozważania świętego Tomasza z Akwinu nad prawem.....	129
--	-----

Bartosz Zalewski

Podmiot legitymowany do tworzenia prawa według św. Tomasza z Akwinu. Próba egzegezy <i>Summy teologii</i> I-II, q. 90, a. 3	149
---	-----

Adam Machowski

Aktualność filozofii politycznej Akwinaty. Ostrzeżenia epistemologiczne z XIII wieku	163
--	-----

Bartosz Adamski

Gdyby miłość była konieczna. Kilka uwag o konieczności miłości i wolności Boga w dziele stworzenia według św. Tomasza z Akwinu	181
--	-----

Przemysław Artemiuk

Dlaczego teolog fundamentalny powinien czytać św. Tomasza z Akwinu?.....	191
--	-----

Jacek Banaś

Św. Tomasz z Akwinu o znaczeniu prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, czyli co ważnego może wnieść filozof średniowieczny do współczesnej edukacji.....	215
--	-----

Bożena Listkowska	
Miłość niemożliwa? Analiza ujęć relacji człowiek-zwierzę w filozofii św. Tomasza z Akwinu i tomizmie konsekwentnym Mieczysława Gogacza	227
Martyna Kozakiewicz	
Czy Joseph Ratzinger zajmował się teologią Akwinaty?	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham’s Arguments	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary	271

Edycje i tłumaczenia

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore i jego metafizyka. Wstęp do tłumaczenia	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / Metafizyka ogólna albo ontologia	291

Sprawozdania i recenzje

Dominika Rejewska	
Sprawozdanie. Sympozjum tomistyczne w 700-lecie kanonizacji św. Tomasza z Akwinu	331
Michał Zembrzusi	
Tomizm na XII Polskim Zjeździe Filozoficznym w Łodzi	343
Katarzyna Werkowicz	
Tożsamość lidera i jego etyczna formacja. Recenzja: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i>, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Wśród ksiązek o Tomaszu z Akwinu. Recenzja: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i>, tłum. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginał: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i>, London and New York 2003).	367
Ewa A. Pichola	
Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych przez nauczyciela filozofii w szkole średniej. Recenzja książki Agnieszki Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i>, Warszawa 2021, s. 254	387
Nota o Autorach	395

Table of Contents

Editorial (Artur Andrzejuk)	9
Peer review in science	
Artur Andrzejuk's Interview with Antoni B. Stępień	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk	
Proof for the Existence of God in Metaphysics of Thomas Aquinas. Problem of "the efficient cause" (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
Tomasz Pawlikowski	
Does St. Thomas Aquinas Used Robert Grosseteste's <i>De veritate</i> ? Common Elements in Their Teaching About the Truth.....	33
Michał Zembrzuski	
The Metaphysics of the Spiritual Substances in <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
Henryk Majkrzak	
Miracoli di Gesu Cristo secondo san Tommaso d'Aquino	75
Artur Andrzejuk	
Philosophical Anthropology in Theology of St. Thomas Aquinas.....	87
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas on Anger and its Moral Justification (<i>S. th I-II, q. 46-48 and II-II, q. 158</i>)	103
Izabella Andrzejuk	
Problem of Contemplation in the Texts of Thomas Aquinas. Chosen Aspects	115
Małgorzata Łuszczczyńska	
<i>Ius et lex</i> , or the Thoughts of Saint Thomas Aquinas on Law.....	129
Bartosz Zalewski	
A Legislator According to St. Thomas Aquinas. An Attempt at Exegesis of <i>Summa theologiae</i> I-II, q. 90, a.3	149
Adam Machowski	
The actuality of Aquinas' Political Philosophy. Epistemological Warnings from the Thirteenth Century	163
Bartosz Adamski	
If Love was Necessary. A Few Words on the Necessity of Love and the Freedom of God in the Act of Creation in St. Thomas Aquinas	181
Przemysław Artemiuk	
Why a fundamental Theologian Should Read St. Thomas Aquinas?.....	191
Jacek Banaś	
St. Thomas Aquinas on the Importance of Truth and Wisdom and the Role of a Teacher in Acquiring Knowledge, or what the Medieval Philosopher Can Bring to Modern Education.....	215

Bożena Listkowska	
Impossible love? Analysis of the Human-Animal Relationship in the Philosophy of St. Thomas Aquinas and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz	227
Martyna Kozakiewicz	
Was Joseph Ratzinger Involved in the Study of Aquinas' Theology?.....	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham's Arguments.....	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary.....	271

Editions and Translations

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore and his metaphysics. Introduction to translation	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / General Metaphysics or Ontology.....	291

Reports and Reviews

Dominika Rejewska	
Report. Thomistic Symposium on the 700th Anniversary of the Canonization of St. Thomas Aquinas	331
Michał Zembruski	
Thomism at the 12th Polish Philosophical Congress in Łódź	343
Katarzyna Werkowicz	
Leader's Identity and Ethical Formation. Review: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i> , Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Among the Books On Thomas Aquinas. Review: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i> , transl. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginal: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i> , London and New York 2003).....	367
Ewa A. Pichola	
Implementation of Educational and Pedagogical Tasks by a Philosophy Teacher in High School. The Review of the Book by Agnieszka Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2021, s. 254	387
Note about authors.....	395

Gdyby miłość była konieczna. Kilka uwag o konieczności miłości i wolności Boga w dziele stworzenia według św. Tomasza z Akwinu

Słowa kluczowe: Bóg, wolność, miłość, stworzenie, konieczność, wola, rozum

Kwestia wolności boskich aktów obejmuje dwie wielkie rzeczywistości, a mianowicie relację Boga do bytów innych niż On sam (dzieło stworzenia) oraz intymne życie Boga. W myśli Tomasza z Akwinu wolność jest jednym z przymiotów operacyjnych, czyli tych, które odnoszą się do działania Boga: do tego, co pozostaje w Bogu (*ad intra*) i do tego, co jest skierowane ku skutkowi zewnętrznemu w stosunku do Niego (*ad extra*). Dalej, odnosząc się do istoty Boga, stwierdza się, że wolność jest charakterystyczna dla boskiego działania przez Jego intelekt i wolę, ponie-

waż istnieje w Nim wiedza w najdoskonalszy sposób, a Jego wola jest zawsze doskonale skierowana na swój przedmiot, którym jest On sam (najwyższe dobro). Stąd wniosek, że istota boska posiada wolność w sposób doskonały i zawsze korzysta z niej w ten sposób. Co więcej, można z całą stanowczością stwierdzić, że doskonałość wolności jako operatywnego atrybutu Boga wyraża się w tym, że Bóg jest czystym aktem, a Jego wola jest zawsze skierowana ku Niemu (*ad actum*), który jest zarazem jej trwałym przedmiotem (*ad obiectum*) i ostatecznym kresem (*ad ordinem finis*)¹.

Ks. mgr Bartosz Adamski, kapłan Diecezji Toruńskiej, doktorant na Wydziale Teologicznym UMK.

¹ Zob. M.S. Fernández García, *Introducción a la cuestión 23 De Veritate sobre la Voluntad de Dios*, w: A.N. González (red.), *Tomás de Aquino, «De Veritate, cuestión 23. Sobre la voluntad de Dios». Introducción, traducción y notas de Mª Socorro Fernández García*, Pamplona 2002, s. 7-8.

Wiedząc to, można powiedzieć, że badanie koncepcji św. Tomasza na temat boskiej wolności powinno się przedstawić w taki sposób, że wola Boga ma konieczny związek z boską dobrocią jako jej przedmiotem².

W tym kontekście wydaje się ciekawe, że Artur Lovejoy w artykule „The Duality of Thomistic Theology: A Reply to Mr. Veatch” opublikowanym w czasopiśmie „Philosophy and Phenomenological Research” w 1947 r.³ twierdzi, że w nauce św. Tomasza istnieje radykalna

sprzeczność, która wyraża się w tym, że istnienie świata byłoby jednocześnie konieczne i przygodne, to znaczy koniecznie wynikałoby z natury boskiej dobroci, woli i miłości, a jednocześnie takie by nie było. Rodzi to pytanie o możliwość zaistnienia faktu wolnego stwarzania przez Boga, skoro Akwinata utrzymuje również, że Bóg chce rzeczy w sposób konieczny.

W odpowiedzi na ten zarzut przedstawimy Tomaszowy schemat relacji między koniecznością, wolnością i miłością Boga do stworzenia.

I. Wolność i konieczność

Na początek zostanie ukazana kwestia współistnienia konieczności i wolności w Bogu. Jak wiemy, odrębność osób Bożych nie zaprzecza boskiej prostocie. Nie czyni też tego z doskonałością Boga, z której wypływa pełna autonomia i wolność, jaką *a priori* można by przypisać Jego czynom. W rzeczywistości klasyczna metafizyka potwierdza, że konieczność i wolność są atrybutami właściwymi istocie najdoskonalszej⁴: pełnią bytu jest życie, życie doskonałe jest osobowe, a osoba z natury posiada wolną wolę. Jak pisze św. Tomasz: „Wola Boża jest bardziej wolna niż nasza wola”⁵. Powstaje zatem pytanie o boską wolność w Jego

aktach *ad intra*. Czy Bóg jest wolny czy nie jest wolny w swoim życiu intymnym? Jak Boża konieczność i prostota odnoszą się do jego wolności?

Dla libertarian każdy rodzaj konieczności przekreśla wolność, która w ich pojęciu sprowadza się do możliwości wyboru. Św. Tomasz nie zgodziłby się z nimi. Twierdzi on, że Bóg, oprócz tego, co przygodne, kocha również dobrowolnie i w sposób wolny dobro konieczne, którym jest On sam⁶. Ta konieczność nie unicestwia wolności, bo jest przyrodzona jego woli jako rozumowej i niczym nieprzymuszonej władzy pożądawczej⁷. Istnieją więc dobre ar-

² Zob. *Scg*, I, cap. 74, n. 1-5.

³ Zob. A.O. Lovejoy, *The Duality of Thomistic Theology: A Reply to Mr. Veatch*, „Philosophy and Phenomenological Research” 7 (1947) 3, s. 413-438.

⁴ Por. E. Alarcón, *Libertad y necesidad*, „Anuario Filosófico” 43 (2010) 1, s. 27. Zob. *Ad Rom.*, cap. 2, lect. 3.

⁵ *De veritate*, q. 23, a. 4, s. c. 1: *Voluntas Dei magis est libera quam voluntas nostra*.

⁶ Por. *S. th.*, I, q. 19, a. 10. c. Zob. także *De veritate*, q. 22, a. 5, ad 4: „Augustinus loquitur de necessitate naturali, quam a voluntate non excludimus respectu aliquorum: et haec etiam necessitas in divina voluntate invenitur, sicut et in divino esse; ipse enim est necessarium per seipsum, ut dicitur in V *Metaphys*”.

⁷ Por. *S. th.*, I, q. 82, a. 1, ad 1.

gumenty, by stwierdzić wbrew libertarianom, że to, co konieczne, jest przedmiotem boskiej wolnej woli, w której wolność i konieczność są zgodne.

Inny aspekt tej idei można odnaleźć w ścisłym związku woli i intelektu. Będąc niematerialnym, intelekt nie tylko zmierza ku konkretnym celom, jak zmysły, ale jest również zdolny do postrzegania tego, co konieczne, np. że jest tylko to, co jest, a to, co jest sprzeczne, jest niemożliwe. Znajdujemy tu pewność intelektualną, która sama w sobie ma cechę konieczności, ponieważ nie może być inna niż to, co jest. Dlatego to, co konieczne, jest specyficznym przedmiotem intelektu i jest to dla niego nieodzowne, do tego stopnia, że ścisła wiedza wymaga pewności, którą można uzyskać jedynie przez uświadomienie sobie konieczności tego, co się poznaje. W rzeczywistości, gdy opracowuje się jakąkolwiek wiedzę, dąży się do osiągnięcia nie tylko maksymalnego prawdopodobieństwa przedstawionej tezy, ale także jej nieuniknionej konieczności, gdyż tylko w ten sposób można poznać z pewnością to, co konieczne⁸. Zatem doskonała wiedza zawiera się w tym, co pewne i w tym, co konieczne⁹.

W następnym kroku naszych rozważań można powiedzieć, że wola, która posiada ścisłą relację z intelektem, jest również związana z koniecznością. Już z samego intelektu, który, dążąc do pewności, wymaga poznania tego, co konieczne, wynika, że konieczność jest również przedmiotem woli, ponieważ

wiedza jest dobrem. Ale to jeszcze nie wszystko. W sposób bardziej zasadniczy każda wola dąży do zabezpieczenia swojego dobra w taki sposób, by było ono konieczne i by nie przestało istnieć.

Teraz można zapytać: czy takie chcenie jest aktem wolnym? Jak już tu wspomniano, wolność często utożsamia się ze zdolnością do wyboru, z wykonywaniem wolnej woli, która wymaga podwójnego braku konieczności, tj. możliwości chcenia lub niechcenia oraz możliwości wyboru między alternatywami. Jeśli te dwa wymogi nie są spełnione, nie ma wolnej woli, nie ma wolności wyboru czy osądu (*liberium arbitrium*). I tak, gdyby istniała tylko wolność jako *liberum arbitrium*, jako zdolność do wyboru między alternatywami, wtedy konieczność uniemożliwiałaby wolność. Utożsamienie wolności tylko z wolną wolą spowodowałoby konsekwencje sprzeczne z prawdą pewną i wiedzą ścisłą, ponieważ większa pewność prowadziłaby do mniejszej wolności. Jest jednak przeciwnie. Doskonały przedmiot wiedzy intelektualnej domaga się pewności, a przez to konieczności. Dlatego dobra, które są najbardziej pożądane, tzn. te, które są najbardziej kochane, są również konieczne. Kto nie jest wolny, by kochać swoją matkę, nawet jeśli nie przychodzi mu do głowy „wybieranie” jej lub możliwość niekochania jej? Dobrowolność, działanie z własnej woli jest samostanowieniem, ponieważ jest aktem osoby możliwym, nawet gdy nie istnieją alternatywy.

⁸ Por.. E. Alarcón, *Libertad y necesidad*, „Anuario Filosófico” 43 (2010) 1, s. 27-30.

⁹ Zob. J. Cruz Cruz, *Intelecto y razón: las coordenadas del pensamiento según Santo Tomás*, 3 ed., Pamplona 2009, s. 19 i 86-87.

W sposób wolny kochalibyśmy pełnię wszystkich dóbr, z całą dobrowolnością i autonomią, tak że możliwość wyboru dóbr mniejszych byłaby dla nas obojętna¹⁰. Taka jest wolność, która nie wymaga wolnego wyboru, ani nie jest utożsamiana z wolną wolą. Zatem tym, co byt pragnie w sposób wolny, jest tym, w czym widzi większe dobro. W tej sytuacji liczba alternatyw nie powiększa i nie udoskonala wolności¹¹.

W tym kontekście św. Tomasz mówi, że konieczność jest dwojakiego rodzaju, mianowicie z przymusu i z naturalnej skłonności. Pierwsza jest przeciwna woli i przez ograniczenie wolności zmniejsza zasługi czynów cnotliwych. Drugi rodzaj konieczności pochodzi z wewnętrznej skłonności, która sprawia, że wola intensywniej skłania się do swoich czynów, a zatem zwiększa wolność działającego i nie pomniejsza zasług czynu cnotliwego¹². Dla św. Tomasza jest jasne, że im doskonalszy jest cnotliwy nawyk, tym skuteczniej powoduje on, że wola skłania się ku dobru rozpoznanemu przez intelekt. Dlatego doskonałość niesie ze sobą pewną konieczność czynienia dobra; koniecz-

ność, która nie unieważnia, ale raczej zwiększa siłę i wolność woli¹³.

Co ciekawe, według Enrique Alarcóna: „Tomasz z Akwinu w swoich wcześniejszych pismach wyraźnie utrzymuje, że wolność wyklucza absolutną konieczność i wymaga przeciwstawnych alternatyw. Być może z tego powodu, kiedy bada wolną wolę w Bogu, nie wskazuje na inny sens wolności, w którym nie ma wyboru, tak że jest on zgodny z metafizyczną koniecznością. Wydaje się tu, że Akwinata jedynie stopniowo rozwija augustiańską tezę, zmieniając swoje początkowe stanowisko. To zjawisko raczej rzadkie u niego, ale wskazuje na szczególną trudność sprawy”¹⁴.

Podsumowując, naturalne skierowanie woli ku dobru jest warunkiem wstępnym jej działania, w przeciwnym razie pozostałaby ona obojętna i nie wybierałaby. Z tego właśnie powodu naturalna miłość do dobra jest konstytutywna dla woli. Jeśli przedmiot jest całkowicie dobry, jest kochany wskutek tej naturalnej i wolnej skłonności woli ku dobru (dobrowolnie), bez potrzeby istnienia alternatyw, które wymuszają wybór między jednym lub drugim. Na

¹⁰ Zob. *De veritate*, q. 22, a. 5, c.: „Et ideo, sicut natura est voluntatis fundamentum, ita appetibile quod naturaliter appetitur, est aliorum appetibilium principium et fundamentum. In appetibilibus autem finis est fundamentum et principium eorum quae sunt ad finem; cum quae sunt propter finem, non appetantur nisi ratione finis. Et ideo, id quod voluntas de necessitate vult quasi naturali inclinatione in ipsum determinata, est finis ultimus, ut beatitudo, et ea quae in ipso includuntur, ut esse, cognitio veritatis, et aliqua huiusmodi; ad alia vero non de necessitate determinatur naturali inclinatione, sed propria dispositione absque omni necessitate”.

¹¹ Por. E. Alarcón, *Libertad y necesidad*, „Anuario Filosófico” 43 (2010) 1, s. 30-32.

¹² Por. *De malo*, q. 6, c. Ten wymiar wolności pojawił się wraz z chrześcijaństwem. Zob. J.A. Widow, *La libertad y sus servidumbres*, Santiago de Chile 2014, s. 21.

¹³ W przeciwieństwie do grzechu, który osłabia wolność. Zob. *S. th.*, I, q. 62, a. 8, ad 3: „Unde quod liberum arbitrium diversa eligere possit servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis eius, sed quod eligat aliquid divertendo ab ordine finis, quod est peccare, hoc pertinet ad defectum libertatis”.

¹⁴ E. Alarcón, *Libertad y necesidad*, „Anuario Filosófico” 43 (2010) 1, s. 27.

tej zasadzie Bóg, mimo że kocha siebie samego (*ad intra*) z konieczności, odby-

wa się to w nim w sposób wolny, bez zewnętrznego przymusu¹⁵.

2. Dobroć Boga

Ukazawszy relację między wolnością a koniecznością w wewnętrznym życiu Boga, widać, że istotną rolę odgrywa tu boska dobroć. Podobnie dzieje się w przypadku boskich działań *ad extra*. Jest tak, ponieważ boska dobroć jest przyczyną wszystkich rzeczy, tak jak istota Boga jest przyczyną jego wiedzy o wszystkich rzeczach. Przedstawia to następujący tekst: „Stąd te rzeczy, które On chce w odniesieniu do stworzeń, są prawie jego drugorzędym przedmiotem, których chce ze względu na swoją dobroć, tak że Jego boska dobroć może być powodem chcenia wszystkich rzeczy, tak jak Jego istota jest dla Niego powodem poznania wszystkich rzeczy”¹⁶. Odróżnia się także relację woli Bożej do siebie samej i do stworzenia¹⁷.

Jak widać, wola Boża z konieczności chce dobra Boga. Konieczność ta nie jest koniecznością przymusu ani obowiązkiem narzuconym na Niego z zewnątrz, lecz pochodzi z porządku naturalnego (*ordo naturalis*), który nie wchodzi w konflikt z jego wolnością, ponieważ Bóg nie może nie być dobry, a co za tym

idzie, nie może chcieć nie być potężny ani pozbawiony jakiegokolwiek atrybutu wchodzącego w skład jego dobroci. Poza chceniem boskiej dobroci, wola boska nie działa z konieczności. Z tej doktryny wynika, że w boskiej woli nie ma konieczności stwarzania. Boska dobroć jest kompletna bez istnienia jakiegokolwiek stworzenia¹⁸. W rzeczywistości nie jest ona celem, który osiąga się dzięki rzeczom skierowanym ku Bogu, lecz przeciwnie: to, co jest skierowane ku celowi, otrzymuje istotę i doskonałość od niego¹⁹.

Z pewnością można powiedzieć, że ogólnie rzecz biorąc, całe podejście św. Tomasza do wolności woli Bożej ma swoje centrum w jego koncepcji boskiej dobroci jako głównego przedmiotu i ostatecznego celu woli Bożej. W *Summa Theologiae* mówi on: „Boska wola ma bowiem konieczny związek ze swoją dobrocią, która jest jej właściwym przedmiotem. Dlatego Bóg koniecznie chce swojej dobroci (...) Bóg chce tego, co różni się od Niego, o ile wszystkie rzeczy są ukierunkowane na Jego dobroć jako cel”²⁰.

¹⁵ Zob. *De veritate*, q. 22, a. 5, c.; *De potentia*, q. 10, a. 2, ad 5.

¹⁶ *De veritate*, q. 23, a. 4, c.: „Unde ea quae circa creaturas vult, sunt quasi eius volita secundaria, quae propter suam bonitatem vult; ut divina bonitas sit eius voluntati ratio volendi omnia, sicut sua essentia est ei ratio cognoscendi omnia”.

¹⁷ Por. P. Roszak, *Creación en cuanto relación en santo Tomás de Aquino*, w: *Dio creatore e la creazione come casa comune*, S.-T. Bonino, G. Mazzotta (red.), Roma 2018, s. 91. Zob. także *Scg*, I, cap. 82 oraz *S. th.*, I, q. 45, a. 3, ad 3.

¹⁸ Por. *S. th.*, I, q. 19, a. 3, c.

¹⁹ Por. *De veritate*, q. 23, a. 4, c.

²⁰ *S. th.*, I, q. 19, a. 3, c.: „Voluntas enim divina necessariam habitudinem habet ad bonitatem suam, quae est proprium eius obiectum. Unde bonitatem suam esse Deus ex necessitate vult. (...) Alia autem a se Deus vult, inquantum ordinantur ad suam bonitatem ut in finem”.

A także w *De veritate*: „Boska wola ma za swój główny przedmiot to, czego pragnie w sposób naturalny i co jest niemal celem jej woli, to znaczy własną dobroć, za pomocą której pragnie tego, czego pragnie jako odrębnego od niej samej”²¹.

Wszystko to wiąże boska miłość, ponieważ Bóg przez jeden i ten sam akt kocha swoje własne dobro i dobro stworzeń, którym, Kochając, przekazuje swoje dobro²². Miłość Boga jest bowiem immanentnym aktem Jego woli²³, czyli właściwym i pierwszym aktem jego woli²⁴. Zatem, choć konieczna, jest w pełni wolna.

Wobec tego pragnienie stworzenia i miłość samego siebie w Bogu jest aktem wolnym, choć na różne sposoby. Bóg nie jest zobowiązany lub przymuszony do trwania w swojej własnej dobroci. Co więcej, Bóg nie tylko nie jest zobowiązany do dobrowolnego stwarzania, ale jest również wolny w sobie, aby chcieć lub nie chcieć każdego możliwego stworzenia, z których żadne nie determinuje ani nie zmienia natury Boga²⁵. W taki sposób boska dobroć jest głównym przedmiotem i ostatecznym celem jego woli, która z konieczności i z największą dobrowolnością zmierza ku niej, tworząc w ten sposób podstawę jego wolności.

3. Problem możliwości unicestwienia świata

Świat stworzony jest nam przedstawiany jako przygodny i skierowany ku boskiej dobroci. Przechodząc zatem do rozwiązania postawionego tu pytania, czy miłość Boga do stworzonego jest konieczna czy nie, odpowiedź zostanie przedstawiona poprzez ukazanie zagadnienia możliwości unicestwienia świata.

Byt przygodny, zgodnie z definicją św. Tomasza, to taki, który może być i może nie być (*contingens est quod potest esse et non esse*²⁶). Zatem w tym mo-

mentcie ktoś może zapytać: skoro rzeczy stworzone są przygodne, to czy mogą przestać istnieć? Czy Bóg może je dowolnie unicestwić?

Według Akwinaty w tym wszechświecie istnieje konieczność, która zależy od wszechmocy i wolności Boga i która jest koniecznością rzeczywistą. Św. Tomasz przyznaje, że Bóg może unicestwić stworzenie, ale ta możliwość jest abstrakcyjna. Stworzenia nie mogą być zredukowane do nicości własną

²¹ *De veritate*, q. 23, a. 4, c.: „Voluntas igitur divina habet pro principali voluto id quod naturaliter vult, et quod est quasi finis voluntatis suae; scilicet ipsa bonitas sua, propter quam vult quiddam aliud a se vult”. Zob. także *De potentia*, q. 1, a. 5, c.; *Scg*, I, cap. 74, n. 5.

²² Por. *Scg*, I, cap. 75, n. 3-4.

²³ Por. M.J. Dodds, *The Unchanging God of Love. Thomas Aquinas and Contemporary Theology on Divine Immutability*, 2 ed., Washington 2008, s. 207.

²⁴ Por. L.F. Mateo-Seco, *Dios Uno y Trino*, 2 ed., Pamplona 2005, s. 671.

²⁵ Por. S.J. Duby, *Divine Simplicity, Divine Freedom, and the Contingency of Creation: Dogmatic Responses to Some Analytic Questions*, „Journal of Reformed Theology” 6 (2012) 2, s. 131.

²⁶ *S. th.*, I, q. 86, a. 3, c.

mocą, ponieważ ich byt nie pochodzi do nich lub z nich samych. Dotyczy to bytów złożonych z samej formy (niematerialnych), jak i z formy i materii. Same z siebie mogą przechodzić jedynie z potencji do aktu, który czasem jest zniszczeniem (*corruptio*) tego bytu, ale nigdy unicestwieniem²⁷. Rzeczy zatem zależą od woli Boga, który może je utrzymać w istnieniu lub nie. Jednak dominikański teolog dochodzi do wniosku, że Bóg chce utrzymać wszechświat na zawsze w istnieniu, objawiając mu obfitość swojej dobroci i w ten sposób realizując swoją miłość²⁸. Stworzenia bowiem otrzymują od Boga pewną konieczność bytu, a ta właśnie konieczność wynika z boskiej wolnej woli, którą Tomasz wyjaśnia następująco: „Nawet niezniszczalne stworzenia zależą od woli Boga, który może, ale nie musi utrzymywać je w istnieniu; mają zatem z woli Bożej absolutną konieczność istnienia, ponieważ zostały spowodowane w takiej naturze, w której nie ma możliwości nie być; ponieważ wszystkie rzeczy są stworzone tak, jak Bóg chciał, aby były”²⁹.

Fragment ten przedstawia streszczenie rozważania Akwinaty nad możliwością zredukowania rzeczy do nicości przez Boga przedstawione w kwestii piątej *De potentia*. Bóg nie stwarza z konieczności natury, jak gdyby Jego moc była ku temu zdeterminowana³⁰. Ponad

to, dobroć Boża jest doskonała i nie zależy od stworzeń, ponieważ przez rzeczy stworzone nic nie jest do niej dodawane. Dlatego wnioskuje się, że nie jest niemożliwe, aby Bóg zredukował rzeczy do niebytu, gdyż nie jest konieczne, aby utrzymywał rzeczy w bycie. Jednakże mając na uwadze ustanowiony przez Niego porządek rzeczy, że nie mają one w sobie mocy do nieistnienia, oraz Bożą przedwiedzę, że Stwórca tak zarządził i postanowił, iż zawsze będzie utrzymywał rzeczy w bycie, uznaje się również, że rzeczy stworze posiadają pewną konieczność istnienia. Wynika ona nie z ich natury, ale z Bożego postanowienia ukierunkowania ich ku Jego dobroci³¹.

Święty Tomasz powtarza to rozumowanie w *Summa Theologiae*, gdzie mówi, że jeśli chodzi o byty o istotach przygodnych, to wola boska, która sama w sobie jest konieczna, determinuje się do tego, by chcieć czegoś, do czego ma stosunek niekonieczny, gdyż wyjaśnienie przygodności stworzeń zawiera się w wewnętrznej wolności koniecznego aktu woli boskiej³². Dlatego bytom raz stworzonym brakuje możliwości zaprzestania istnienia. Konkretnie rzecz ujmując, Bóg nie chce unicestwić swojego stworzenia.

Mówiąc o abstrakcyjnej możliwości, że Bóg może unicestwić świat, św. To-

²⁷ Por. *De potentia*, q. 5, a. 3, c.

²⁸ Por. *De potentia*, q. 5, a. 3, c. i ad 4.

²⁹ *De potentia*, q. 5, a. 3, ad 12: „Quod licet creaturae incorruptibiles ex Dei voluntate dependant, quae potest eis esse praebere et non praebere; consequuntur tamen ex divina voluntate absolutam necessitatem essendi, in quantum in tali natura causantur, in qua non sit possibilitas ad non esse; talia enim sunt cuncta creata, qualia Deus esse ea voluit”.

³⁰ Co też udowadnia w *De potentia*, q. 3, a. 15.

³¹ Por. *De potentia*, q. 5, a. 3, c.

³² Por. *S. th.*, I, q. 19, a. 3, ad 5.

masz chce podkreślić transcendencję Boga i wolność aktu stwórczego. Bóg nie jest mniej wolny w stosunku do swoich stworzeń, gdy te już zaczęły być³³. Tym, co decyduje o skutku aktu woli boskiej, jest ona sama. Świat bowiem nie ma przyczyny istnienia w sobie samym, ale w rzeczywistości wychodzi

z wiecznej i niezmiennej woli Boga, który w sposób wolny, tzn. przez swój dobrowolny akt, chciał i chce, aby istniał. Dlatego ze względu na wszechmoc i doskonałość woli Bożej, w tym istnieniu znajduje się pewna konieczność hipotetyczna i rzeczywista³⁴.

4. Wnioski

Kończąc należy powiedzieć, że wspomniana wyżej relacja miłości do stworzenia ma dwojaki kierunek. Od Boga do stworzenia jest to relacja przyczyny, ponieważ Stwórca nie zależy od swojego dzieła, ani nie może ono niczego dodać do jego pełni bytu. Z drugiej strony stworzenie ma rzeczywistą relację do Boga, ponieważ to, co stworzone, z konieczności zależy od swojej przyczyny³⁵. W ten sposób ukazany zostaje transcendentalny charakter Boga, który daje bytom istnienie na sposób wolnego daru. Wynika on z dobrowolnego i pełnego miłości aktu boskiej woli. Zatem Akwinata prezentuje nam pogląd na stworzenie w logice daru i wolności, czyli relacji Boga do stworzenia w wymiarze miłosnej i wolnej zależności³⁶.

Bóg jako byt najwyższy i najdoskońszyszy nie potrzebuje niczego poza nim

dla wzrostu swojego szczęścia i doskonałości. Mimo swej transcendencji nie jest arbitralny i nie staje ponad prawami logiki i spójności rzeczywistości (np. nie może podlegać innemu bytowi, czy też nie może czynić rzeczy wewnętrznie sprzecznych³⁷). Jednak z powodu swojej mądrości stworzył inne byty, aby uczestniczyły w jego dobroci. Są one mu całkowicie podległe w istnieniu i same nie mogą się go pozbawić. Choć istnieje możliwość, że Bóg pozbawia rzeczy istnienia, jest ona jedynie abstrakcyjna, ponieważ na mocy niezmiennego aktu swojej woli Bóg kocha stworzenie i koniecznie ukierunkowuje je ku swojej dobroci. Jednocześnie dzieje się to w sposób wolny ze względu na pełną dobrowolność tego aktu, w pełni zgodną z Jego naturą i niezależną od jakiegokolwiek przymusi zewnętrznego.

³³ Por. *De potentia*, q. 5, a. 3, s.c. 3.

³⁴ Por. P. Roszak, *Creación en cuanto relación en santo Tomás de Aquino*, s. 95. Zob. *S. th.*, I, a. 46, a. 1, ad 10; *Scg*, I, cap. 83.

³⁵ Por. *De potentia*, q. 3, a. 3, c.

³⁶ Por. P. Roszak, *Creación en cuanto relación en santo Tomás de Aquino*, s. 100.

³⁷ Zob. *De potentia*, q. 5, a. 3, c.

Bibliografia

1. Alarcón E., *Libertad y necesidad*, „Anuario Filosófico” 43 (2010) 1, s. 25-46.
2. Cruz Cruz J., *Intelecto y razón: las coordinadas del pensamiento según Santo Tomás*, 3 ed., Pamplona 2009.
3. Dodds M.J., *The Unchanging God of Love. Thomas Aquinas and Contemporary Theology on Divine Immutability*, 2 ed., Washington 2008.
4. Duby S.J., *Divine Simplicity, Divine Freedom, and the Contingency of Creation: Dogmatic Responses to Some Analytic Questions*, „Journal of Reformed Theology” 6 (2012) 2, s. 115-142.
5. Fernández García M.S., *Introducción a la cuestión 23 De Veritate sobre la Voluntad de Dios*, w: *Tomás de Aquino, «De Veritate, cuestión 23. Sobre la voluntad de Dios»*. Introducción, traducción y notas de Mª Socorro Fernández García, A.N. González (red.), Pamplona 2002, s. 5-13.
6. Lovejoy A.O., *The Duality of Thomistic Theology: A Reply to Mr. Veatch*, „Philosophy and Phenomenological Research” 7 (1947) 3, s. 413-438.
7. Mateo-Seco L.F., *Dios Uno y Trino*, 2 ed., Pamplona 2005.
8. Roszak P., *Creación en cuanto relación en santo Tomás de Aquino*, w: *Dio creatore e la creazione come casa comune*, S.-T. Bonino, G. Mazzotta (red.), Roma 2018, 77-101.
9. Widow J.A., *La libertad y sus servidumbres*, Santiago de Chile 2014.

If Love was Necessary. A Few Words on the Necessity of Love and the Freedom of God in the Act of Creation in St. Thomas Aquinas

Keywords: God, freedom, love, creation, necessity, will, mind

Artur Lovejoy in his article *The Duality of Thomistic Theology: A Reply to Mr. Veatch* (1947) states that in the teachings of St. Thomas there is a radical contradiction, which is contained in the fact that the existence of the world is both necessary and contingent, that is, at the same time it is implied in the nature of the divine goodness, will and love, and it is not. This raises the question of the

possibility of the fact of a free creation, especially when Aquinas also maintains that God wills things in a necessary way. In response to this accusation, we will present the outline of Aquinas's teaching on God's freedom in the act of creation, which is God's relationship with the creature in the dimension of non-dependent, lovingly free dependence.

Nota o Autorach

Bartosz Adamski – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Toruńskiej. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył na Wydziale Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując tytuł zawodowy magistra teologii na podstawie pracy pt. „*In libertatem vocati*” (Ga 5, 13). *Wolność w Chrystusie w świetle piątego rozdziału „Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Galatas lectura” św. Tomasza z Akwinu*. Za pracę tę otrzymał Nagrodę im. prof. Mieczysława Gogacza (laureat X edycji). Obecnie pełni funkcję prefekta roku propedeutycznego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Toruńskiej.

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się filozofią bytu, antropologią filozoficzną i etyką. Jest uczniem (i następcą na Katedrze) Profesora Mieczysława Gogacza.
Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca filozofii w Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej oraz redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół historii filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska), etyki, klasycznej teorii człowieka, filozoficznych podstaw mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu*, (Warszawa 2021).
Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz., dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Ostatnio opublikował monografię *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu* (Płock 2022), a także zredagował tomy studiów *Odcienie polskiego katolicyzmu* (Płock 2022) oraz *Hermeneutyka i apologia. W kręgu myśli teologicznej ks. Henryka Seweryniaka* (Płock 2022).
Nr ORCID: 0000-0001-5337-0329

Jacek Banaś – nauczyciel, etyk; zastępca dyrektora Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych (MEiN).

Magdalena Bejm – magister filologii klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 2020 roku asystent dydaktyczny w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, prowadzi lektorat języka łacińskiego i greki starożytnej. Główne kierunki zainteresowań naukowych: mediewistyka, literatura nowołacińska XVI wieku, edytorstwo. Przygotowuje edycję cap. XXXIX-XL *Victoria Deorum, sive veri herois eductio* S.F. Klonowica wraz z komentarzem edytorskim.

Marcin M. Grabowski – absolwent filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą metafizyka tomistyczna, historia filozofii starożytnej i chemia organiczna.
Nr ORCID: 0009-0009-1072-2641

Martyna Kozakiewicz – mgr; doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na kierunku nauk teologicznych.

Dawid Lipski – dr; adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Akademii Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel dyplomowany etyki w szkole podstawowej i średniej.
Nr ORCID: 0000-0003-2136-0622

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Lowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów*, *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów*. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (Ius)”.
Nr ORCID: 0000-0002-4387-8820

Adam Machowski – ks. dr, wykładowca filozofii i etyki w Akademii Jagiellońskiej w Toruniu. Obronił doktorat z teologii poświęcony moralno-etycznym aspektom *De regno* Tomasza z Akwinu i doktorat z filozofii na Universidad de Navarra zatytułowany *Participatio politica en Tomás de Aquino* będący interpretacją filozofii politycznej Akwinaty zawartej w *Komentarzu do „Polityki”* i w *Sumie teologicznej*. Autor wielu artykułów odnoszących się do doktryny społecznej i politycznej Tomasza z Akwinu. Ostatnio głównym tematem badań są studia komparatystyczne nad sprawnościami moralnymi u Akwinaty i Konfucjusza – książka: *Cnoty społeczne u Konfucjusza i Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze nad sprawnościami moralnymi Wschodu i Zachodu*.
Nr ORCID: 0000-0003-0681-0728

Henryk Majkrzak SCJ – doktor habilitowany teologii dogmatycznej, doktor teologii życia wewnętrznego i doktor filozofii człowieka, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego i Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, miłośnik dzieł i nauczania św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu i innych doktorów Kościoła. Wieloletni wykładowca w Wyższym Seminarium Misyjnym Księża Sercanów w Stadnikach oraz w różnych uczelniach kościelnych Krakowa i okolic, współpracujący z wieloma czasopismami naukowymi, autor ponad 140 publikacji, w tym 18 książek. Swoją działalnością wspiera rodzinę, patriotyzm i pamięć o Żołnierzach Wyklętych, czyli Niezłomnych.

Konstanty J. Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą historia scholastycznej filozofii naturalnej i metafizyki.

Nr ORCID: 0009-0000-9575-8217

Valentine Aghoghophia Ovie – ks. mgr, związany z Zakonem św. Augustyna w prowincji nigeryjskiej (urodził się w Lagos w Nigerii). W 2012 roku uzyskał na Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Makurdi w stanie Benue licencjat z filozofii, a w 2017 roku na Uniwersytecie św. Augustyna w Jos, w stanie Plateau licencjat z teologii. Pogłębiając swoje naukowe zainteresowania studiował teologię uzyskując w 2022 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie tytuł magistra teologii dogmatycznej. Obecnie kończy swoją rozprawę doktorską z teologii dogmatycznej. Ponadto od sześciu lat pracuje jako wikariusz w Archidiecezji Warszawskiej, zajmując się anglojęzyczną społecznością katolicką. Publikuje artykuły na tematy teologiczne związane z angelologią, kosmogonią, mariologią i epistemologią.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Nr ORCID: 0000-0003-0618-611X

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a szczególnie filozoficznymi podstawami koncepcji psychologicznych oraz antropologicznymi aspektami prawdy.
Nr ORCID: 0000-0001-6078-7384

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pełni funkcję z-cy dyrektora Instytutu Filozofii oraz z-cy przewodniczącego Rady Dyscypliny Filozofia. Jest ponadto z-cą redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego i członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Zainteresowania naukowe M. Płotki skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książek: *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności*, (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: 0000-0002-6993-2178

Dominika Rejewska – studentka filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pracę dyplomową poświęca zagadnieniom ontologii dzieła sztuki u Hansa-Georga Gadamera.

Jan Siwierski – studiuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Warszawskim Uniwersytecie Medycznym. Do jego zainteresowań należą metafizyka, logika i filozofia nauki.

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował: fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej

dotyczącej świata. Jego teorię poznania określa się mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie – aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Elementy filozofii*; *Wprowadzenie do metafizyki*; *O metodzie teorii poznania*; *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczne*; *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy).

Bartłomiej Uzar – student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką i logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: 0000-0002-2240-1310

Katarzyna Werkowicz – mgr fizjoterapii i filozofii. Absolwentka studiów licencjackich i magisterskich na Akademii Wychowania Fizycznego oraz na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W jej dorobku, znajdują się prace naukowe z obszaru medycyny i filozofii. Analizowała takie problemy jak: wstyd w relacji lekarz – pacjent oraz antropologia zawarta w polskim Kodeksie Etyki Lekarskiej.

Bartosz Zalewski – dr, adiunkt adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pracę doktorską pt. „*Humanitas*” w ustawodawstwie Konstantyna Wielkiego obronił z wyróżnieniem 2020 roku. Jest członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Jego zainteresowania naukowe dotyczą wpływu chrześcijaństwa na prawo rzymskie w okresie późnoantycznym, rzymskiego prawa karnego i jego

repcji w Europie średniowiecznej oraz wczesnonowożytnej, myśli polityczno-prawnej św. Tomasza z Akwinu.

Nr ORCID: 0000-0001-7508-354X

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku wydał monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: *Tomasz z Akwinu, Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza*, (Warszawa 2021) oraz *Tomasz z Akwinu, Kwestia o substancjach duchowych*, (Warszawa 2023).

Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X